

**Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗΣ
ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ
ΕΤΕΡΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΟΜΟΛΟΓΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ
ΜΟΝΟΘΕΪΣΤΙΚΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ**

ΥΠΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΦΑΝΑΡΑ

Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΕΤΕΡΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΟΜΟΛΟΓΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΜΟΝΟΘΕΪΣΤΙΚΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ

ΥΠΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΦΑΝΑΡΑ
Δρ. Θεολογίας Α.Π.Θ.

1. Είσαγωγή

Οί μέθοδοι τῆς ἱατρικῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς ἐπαγγέλονται τῇ λύσει καὶ τῇ θεραπείᾳ τῆς στειρότητας στὰ σύγχρονα ζεύγη. Ἡ διείσδυση τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης σὲ θεσμούς ἱερούς, ὅπως ἡ ἀναπαραγωγή στὸ γάμο, δὲν ἀφήνει ἀδιάφορο τὸ θεολογικὸ σχολιασμὸ τοῦ θέματος καὶ τῇ διατύπωση θέσεων καὶ ἀπόψεων ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν θρησκειῶν.

Στὴν παρούσα ἐργασία ἐκτίθενται μὲ σύντομο τρόπο οἱ ἀπόψεις ἐτερόδοξων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, καὶ πῶς συγκεκριμένα τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Προτεστάντων¹, γιὰ τὴν ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή, καθὼς καὶ τῶν δύο μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ. Ἡ μελέτη δημοσιευμένων κειμένων καὶ ἄλλων σημαντικῶν ἄρθρων, ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἐπίσημη θέση τῶν ὁμολογιῶν καὶ θρησκειῶν αὐτῶν, ἀποτελεῖ τὴ βάση γιὰ ὅσα ἀναφέρονται στὴ συνέχεια. Ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἀπόψεις τῶν Ἰουδαίων καὶ

1. Οἱ ἀπόψεις τῶν ἐτερόδοξων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν περιέχονται καὶ ἀναπτύσσονται στὴν ἔκδοση τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τοῦ γράφοντος μὲ τὸν τίτλο: *Υποβοηθούμενη Ἀναπαραγωγή, Ἠθικοκοινωνικὴ προσέγγιση*, ἐκδ. Τὸ Παλίμψηστον, Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 138 - 147.

τῶν Μουσουλμάνων, τὰ κείμενα προέρχονται ἀπὸ θεολόγους καὶ συγγραφεῖς τῆς διασπορᾶς, γραμμένα στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα.

Ἄξιζει νὰ σημειωθῆι, ὡστόσο, ὅτι ἡ ἔκθεση καὶ ὁ σχολιασμός τῶν ἀπόψεων τῶν ἑτεροδόξων καὶ ἀλλοθρήσκων γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα δὲν προέρχονται ἀπὸ ἀβασάνιστη καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς κριτικὴ προσέγγιση· ἔχει προηγηθῆι ἀγωνία καὶ κόπος γιὰ τὴν προβολὴ ὀρθόδοξης χριστιανικῆς θεώρησης, ἡ ὁποία ἔχει ἀρχίσει ἤδη νὰ διαμορφώνεται νηφάλια, δίχως ἀπολυτοποιήσεις καὶ ἀφορισμούς.

2. Οἱ ἀπόψεις ἑτεροδόξων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν

A. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία

α. Γενικά

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλησία, ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν μεθόδων τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς, τήρησε κριτικὴ καὶ καταδικαστικὴ θέση. Ἡ σύνδεση τῆς σεξουαλικῆς συζυγικῆς πράξης ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν τεκνογονία ὑποχρεώνει τὴν ἠθικὴ διδασκαλία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀντιτίθεται στὸ σύνολο τῶν μορφῶν τῆς ἐργαστηριακῆς γονιμοποίησης².

Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση ἀπορρίπτεται, ἀκόμη κι ὅταν οἱ συμμετέχοντες στὴ μέθοδο εἶναι οἱ σύζυγοι, καθὼς ἡ χρῆση τῶν μεθόδων ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς θεωρεῖται ὡς προέκταση τῆς συζυγικῆς συνουσίας τοῦ ζεύγους σὲ ἐργαστηριακὸ ἐπίπεδο. Ἐπιπλέον, ἀντιρρήσεις ἐγείρονται γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ σπέρματος μέσω τοῦ ἀντανισμοῦ. Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση καταδικάζεται ὡς εἶδος φόνου τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἡ πίστη ὅτι ἡ ζωὴ ἀρχίζει στὸ περιβάλλον τῆς μήτρας ἀντιτίθεται στὴν τεχνικὴ τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ ἀρκετὲς γονιμοποιήσεις καὶ καταστροφὲς ἀνθρώπινων ἐμβρύων, ἀφοῦ δὲν μεταφέρονται ὅλα τὰ ἐμβρυα στὴ μήτρα τῆς γυναίκας³.

2. Mark Elingsen, *The Cutting Edge*, Geneva 1993, σελ. 107.

3. ὁ.π., καὶ Roman Catholic Church, Congregation for the Doctrine and of the Faith, *Instruction on respect for Human Life in Its Origin and on the Dignity of Procreation* (1987), II, 1, 5, Int. 4.

β. Κείμενα καὶ ἀνακοινώσεις

Ὁ Πάπας Πίος ὁ Β΄ κατεδίκασε τὴν τεχνητὴ σπερματέγχυση, τὸ 1949, ὄχι μόνον διότι ἐμπλέκει τὸν ἀντανισμὸ στὴ συλλογὴ σπέρματος, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἰσάγει τὸ διαχωρισμὸ ἀνάμεσα στὴν τεκνογονία καὶ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα. Ἡ θέση αὐτὴ ἐπαναβεβαιώθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα Παῦλο τὸν Στ΄⁴.

Ὁ Πάπας Ἰωάννης Παῦλος ὁ Β΄, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1983, στὴ Γενική Συνέλευση τῆς Παγκοσμίου Ἱατρικῆς Ὁμοσπονδίας, πού ἐγινε στὴ Βενετία, ἀναφέρθηκε στοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴ γενετικὴ μηχανικὴ⁵. Ἄν καὶ δὲν ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ στὴν ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή, σημειώνει τὶς νέες προκλήσεις στὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη καὶ ὑπενθυμίζει τὸ σεβασμὸ στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ⁶, ἐνῶ τονίζει τὸν πνευματικὸ δεσμὸ τοῦ γάμου γιὰ τὶς ἐπεμβάσεις τῆς ἱατρικῆς⁷.

Στὸ κείμενο *New Zealand Catholic Church Bishops, A Statement from the New Zealand Catholic Bishops on the Morality of In Vitro Fertilization* (1984), ἀρχικά, οἱ ἐπίσκοποι, δὲν ἀντιτίθενται στὴν τεχνητὴ σπερματέγχυση καὶ στὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση, ὅταν ἐμπλέκονται μόνον οἱ σύζυγοι καὶ δὲν ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὴν ἔκφραση τῆς συζυγικῆς ἀγάπης. Ὅμως, καταδικάζεται ἡ δανεικὴ μητρότητα, ἡ ἑτερόλογη τεχνητὴ σπερματέγχυση καὶ ἀπορρίπτεται ὁ πειραματισμὸς τῶν ἐμβρύων καὶ ἡ ἀποθήκευση τῶν γονιμοποιημένων ὠαρίων⁸.

Στὸ κείμενο «*Roman Catholic Church, Congregation for the Do-*

4. *Humanae Vitae* 12 (1968).

5. *Dangers of Genetic manipulation*, Address by Pope John Paul II, to members of the World Medical Association, (October 29, 1983).

6. ὁ.π., Τὰ παραθέματα βρῖσκονται στὴ γλῶσσα τοῦ πρωτοτύπου γιὰ τὴν καλύτερη κατανόησή τους, «*The third point was suggested to me by a very important theme: the rights of the human being, when confronted with certain new possibilities in medicine, particularly in the matter of "genetic manipulation" which poses a serious question to every individual's moral conscience.*»

7. ὁ.π., «*In must respect the fundamental dignity of men and the common biological nature which is at the base of liberty, avoiding manipulations that tend to modify genetic inheritance and to create groups of different men at the risk of causing new cases of marginalization in society. It is more than ever necessary to overcome the separation between science and morality, to rediscover their profound unity. It is man whom you are dealing with, man whose dignity precisely it is province of morality to safeguard.*»

8. Mark Ellingsen, μν. ἔργ., σελ. 300.

ctrine of the Faith, Instruction on Respect for Human Life in its Origin and on the Dignity of Procreation (1987)», υπάρχουν οί παρακάτω θέσεις:

– είναι αποδεκτή ή όμόλογη τεχνητή γονιμοποίηση (ΑΙΗ) ώς προέκταση τής συζυγικής σεξουαλικής πράξης.

– είναι απορριπτέα ή έτερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση, όπως και ό θεσμός τών δανεικών μητέρων, διότι περιλαμβάνει τή διείσδυση και συμμετοχή τρίτου μέρους.

– απορρίπτονται όλα τά είδη τής έξωσωματικής γονιμοποίησης.

– απορρίπτεται ή χρήση τών έμβρύων που προέρχονται από έξωσωματική γονιμοποίηση για καθαρά έρευνητικό σκοπό.

– είναι αποδεκτή ή θεραπευτική επέμβαση στα έμβρυα.

– είναι αποδεκτός ό προγεννητικός έλεγχος, αρκεί νά μήν έχει ώς αποτέλεσμα τής διάγνωσης τήν έκτρωση.

Οί έπίσημες απόψεις τής Ρωμαιοκαθολικής έκκλησίας για τά προβλήματα που προκαλεί ή εφαρμογή τών μεθόδων τής τεχνητής εργαστηριακής αναπαραγωγής στον άνθρωπο και ή ποιμαντική αντιμετώπισή τους περιέχονται στην Κατήχησή της⁹. Αξίζει νά παρακολουθήσουμε τή μετάφραση του άγγλικού κειμένου με τά άρθρα που ενδιαφέρουν τó θέμα και αποτελούν δείκτη πορείας προς τó ποιμνίό της:

Τò παιδί ώς δώρο Θεού.

2373. Η Άγία Γραφή και ή παραδοσιακή πρακτική τής Έκκλησίας βλέπουν στις μεγάλες οικογένειες τó σημάδι τής εύλογίας του Θεού και τή γενναιοψυχία τών γονέων.

2374. Τά ζευγάρια που ανακαλύπτουν ότι είναι στειρα ύποφέρουν πολύ. «Τί μοι δώσεις;» ρωτά ό Άβραάμ τόν Θεό, «έγώ δέ αποκαλοῦμαι άτεκνος». Και ή Ραχήλ κλαίει προς τόν άνδρα της Ίακώβ, «Δός μοι τέκνα, ει δέ μή τελευτήσω έγώ».

2375. Η έρευνα που αποσκοπεϊ νά μειώσει τήν ανθρώπινη στειρότητα πρέπει νά ενθαρρύνεται, υπό τόν όρο ότι τίθεται στην ύπηρεσία του ανθρώπινου προσώπου, τών αναφαίρετων δικαιωμάτων του και του άληθινού και άκέραιου καλού του, σύμφωνα με τó σχέδιο και τó

9. Catechism of the Catholic Church, 1994, Article 6, *The Sixth Commandment, III. The Love of Husband and Wife, the gift of a child*, σελ. 2373 - 2379, άγγλική μετάφραση για τίς Η.Π.Α., USA Catholic Conference, 1994.

θέλημα τοῦ Θεοῦ.

2376. Οἱ τεχνικὲς ποὺ μποροῦν νὰ ἐπιφέρουν διχασμὸ στὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναίκα, μὲ τὴν ἐμπλοκὴ ἄλλου προσώπου ἐκτὸς τοῦ ζεύγους (δωρεὰ σπέρματος ἢ ὠρίου, δανεικὴ μήτρα), εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀνήθικες. Αὐτὲς οἱ τεχνικὲς (ἢ ἑτερόλογη τεχνητὴ σπερματέγχυση καὶ γονιμοποίηση) παραβιάζουν τὸ δικαίωμα τοῦ παιδιοῦ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ μητέρα καὶ πατέρα γνωστῶν σ' αὐτὸ καὶ μεταξύ τους ἀφοσιωμένων μὲ τὸ γάμο. Ἔτσι, (οἱ τεχνικὲς) προδίδουν τὸ δικαίωμα τῶν συζύγων νὰ γίνονται γονεῖς, μόνον ὁ ἓνας μέσω τοῦ ἄλλου.

2377. Οἱ τεχνικὲς ποὺ ἐμπλέκουν μόνον τὸ ἔγγαμο ζεῦγος (ὁμόλογη τεχνητὴ σπερματέγχυση καὶ γονιμοποίηση), εἶναι πιθανῶς λιγότερο μεμπτές, ἂν καὶ παραμένουν ἠθικὰ μὴ ἀποδεκτές. Ἀποχωρίζουν τὴ σεξουαλικὴ πράξη ἀπὸ τὴν ἀναπαραγωγή. Ἡ πράξη, ἢ ὅποια φέρνει στὴ ζωὴ τὸ παιδί, δὲν εἶναι πλέον ἐκείνη μὲ τὴν ὅποια δύο ἄνθρωποι ἀλληλοπροσφέρονται, ἀλλὰ μία πράξη ποὺ ἐμπιστεύεται τὴ ζωὴ καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ ἐμβρύου στὴ δύναμη τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν βιολόγων καὶ ἐγκαθιστᾷ τὴν τεχνολογία πάνω στὶς ρίζες καὶ στὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἡ σχέση κυριαρχίας εἶναι ἀπὸ μόνη τῆς ἐνάντια στὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ἰσότητα, οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ εἶναι κοινὲς στοὺς γονεῖς καὶ τὰ παιδιά. Κάτω ἀπὸ τὴν ἠθικὴ προοπτικὴ, ἡ τεκνογονία στερεῖται τῆς πρέπουσας τελειώσεώς της, ὅταν δὲν ἀποτελεῖ καρπὸ τῆς συζυγικῆς πράξης, τῆς ἰδιαίτερης πράξης τῆς ἐνότητος τῶν συζύγων.

2378. Τὸ παιδί δὲν εἶναι κάτι ποὺ ἀνήκει σὲ κάποιον, ἀλλὰ ἀποτελεῖ δῶρο. Τὸ ὑπέρτατο δῶρο τοῦ γάμου εἶναι ἓνα ἀνθρώπινο πρόσωπο. Τὸ παιδί δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖται ὡς περιουσιακὸ στοιχεῖο· σὲ μία τέτοια ἀντίληψη καταλήγει τὸ λεγόμενο «δικαίωμα γιὰ παιδί». Στὸ σημεῖο αὐτό, μόνον τὸ παιδί ἔχει γνήσια δικαιώματα: τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελεῖ καρπὸ συγκεκριμένης πράξης τῆς συζυγικῆς ἀγάπης τῶν γονιῶν του καὶ τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι σεβαστό, ὡς πρόσωπο, ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς σύλληψής του.

Σὲ κείμενα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας συναντοῦμε τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνυπαντισμοῦ στὴ συλλογὴ τοῦ σπέρματος, στὴν προσπάθεια νὰ ξεπεραστοῦν τὰ ἠθικὰ διλήμματα:

α) Ἡ ἐπινόηση τῆς συλλογῆς τοῦ σπέρματος μὲ κανονικὴ συνουσία τῶν συζύγων, ὅπου τὸ σπέρμα συλλέγεται κατὰ τὴν ἐκσπερμάτιση σὲ εἰδικὸ δοχεῖο ἢ στὸ προφυλακτικόν. Ἔτσι ὅμως ἐμφανίζονται ἄλλες ἠθικὰ ἀμφισβητούμενες πρακτικὲς, ὅπως ἡ διακεκομμένη συνουσία (Coitus Interruptus) καὶ ἡ χρῆση ἀντισυλληπτικοῦ μέσου.

β) Στη δεύτερη μέθοδο, που όμως δεν χρησιμοποιείται σε ευρεία κλίμακα είναι αυτή ὃ ἱατρός ἐρεθίζει τὸ κατάλληλο νεῦρο καὶ ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ στύση καὶ ἡ ἐκσπερμάτιση ἀπὸ τὸ σύζυγο. Τὸ ἐρώτημα ποῦ ἐγείρεται ἀμέσως εἶναι: πόσο ὀρθὴ θεωρεῖται ἡ συλλογὴ σπέρματος μὲ ἐρεθισμό τοῦ νεύρου μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι δὲν λαμβάνει χώρα ἡ ἀφῆ τοῦ γεννητικοῦ μορίου ἀπὸ τὸ σύζυγο;

Πρόσφατα, ἐπιχειρήθηκε σὲ μεμονωμένες δημοσιεύσεις νὰ γίνουν ἀποδεκτὲς κάποιες ἀπὸ τὶς ἐπιμέρους μεθόδους τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης¹⁰. Μεγάλῃ σημασία ἔχει, ὅταν αὐτὰ τὰ κείμενα προέρχονται ἀπὸ ἐπίσημα κέντρα τοῦ Βατικανοῦ. Συγκεκριμένα, ὅταν κάποια μέθοδος ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης δὲν ἀντικαθιστᾷ τὴ σεξουαλικὴ πράξη καὶ ἡ γονιμοποίηση ἐπιχειρεῖται στὸ φυσικὸ περιβάλλον τῆς γυναίκας, θεωρεῖται ὅτι ἡ γενετικὴ ἐπιστήμη ἀπλὰ ὑποβοηθᾷ καὶ δὲν ἀντικαθιστᾷ τὴ φυσικὴ τάξη τῶν πραγμάτων στὴν ἀναπαραγωγὴ¹¹. Συνεπῶς ἡ GIFT¹² καὶ ἡ NORIF¹³ γίνονται ἀποδεκτὲς, καθὼς ἡ γονιμοποίηση λαμβάνει χώρα στὶς σάλπιγγες καὶ δὲν γίνεται ἐργαστηρια-

10. Peter J. Cataldo, «Reproductive Technologies, Ethical Analysis, A Defense of gift in Outline», *Ethics & Medics*, Vol. 21, No 1, January 1996, πρβλ. Βασιλείου Φανάρα, «Ἐπηρεάζεται ἡ ὀρθόδοξη θεολογικὴ σκέψη ἀπὸ τὶς ἑτερόδοξες θέσεις καὶ ἀπόψεις γὰ τὸ θέμα τῆς ἱατρικῆ ὑποβοηθούμενης ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς;», περ. *Σύναξη*, τεῦχος 68, Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 1998, Ἀθήνα, σελ. 53-58.

11. ὁ.π., «*Unlike IVF and the other procedures which replace the conjugal act, fertilization itself takes place in GIFT within natural conditions which are essentially the same as those in which a pathology is not present. Hence, there must be some threshold number which makes the moral difference between assistance and replacement for those disapprove of GIFT*».

12. Ἐνδοσαλπγγικὴ μεταφορὰ τῶν Γαμετῶν - Gamete Intrafallopian Tube Transfer (GIFT). Στὴ μέθοδο αὐτὴ τὰ ὠάρια καὶ τὸ σπέρμα συλλέγονται μὲ τὸ συνήθη τρόπο τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης. Οἱ γαμέτες (ὠάριο καὶ σπέρμα) ὁμως μεταφέρονται ἀμέσως μὲ λαπαροσκόπηση στὶς σάλπιγγες, κοντὰ στὶς ὠοθήκες, γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ γονιμοποίηση σὲ ἐκεῖνο τὸ σημεῖο, δηλαδὴ στὸ φυσικὸ τους περιβάλλον. Δὲν ἔχουμε δηλαδὴ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση, ἀλλὰ ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγὴ ἐνδοσωματικά. Ἡ μέθοδος ἐμπλέκει τὴν ἱατρικὴ βοήθεια στὴ συλλογὴ καὶ τὴ μεταφορὰ τῶν γαμετῶν στὴ σάλπιγγα παρὰ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν δημιουργοῦνται ἔμβρυα στὸ ἐργαστήριο.

13. Ἡ Συλλογὴ Ὁαρίου κατὰ τὸ Φυσικὸ Κύκλο καὶ ἡ Ἐνδομήτρια Γονιμοποίηση - Natural Cycle Oocyte Retrieval Intravaginal Fertilization (NORIF). Τὸ ὠάριο συλλέγεται στὴ διάρκεια τοῦ φυσικοῦ κύκλου τῆς ὠορρηξίας τῆς γυναίκας χωρὶς τὴ χορήγη-

κά, φανερόνοντας τὴν προσήλωση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας στὴ νατουραλιστικὴ ἐρμηνεία τῆς συζυγικῆς συνουσίας¹⁴.

Ἀξιοσημείωτη, ὅμως, εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐκτεταμένης ἀναφορᾶς στοῦ κείμενο τῆς Κατήχησης γιὰ τὰ ἔμβρυα ποὺ περιοσεύουν ἀπὸ τὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση καὶ καταστρέφονται¹⁵. Τὰ προβλήματα τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς γιὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς συνίστανται κυρίως στὸν ἀποχωρισμὸ τῆς συζυγικῆς πράξης ἀπὸ τὴν ἀναπαραγωγή ἢ στὴν ὑποκατάστασή της στὸ ἐργαστήριο καὶ δὲν ἐπικεντρώνονται στὸ χειρισμὸ, τὴν καταστροφή καὶ τὸ μὴ σεβασμὸ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς σύλληψης στὸ ἐργαστήριο.

B. Οἱ Προτεστάντες

Οἱ Προτεστάντες δὲν ἀκολουθοῦν ἐνιαία θέση γιὰ τὸ θέμα τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς. Οἱ ἀπόψεις τῶν κατὰ τόπους λεγόμενων ἐκκλησιῶν τους, ἐκφράζονται κυρίως στίς κατὰ καιροὺς ἀνακοινώσεις καὶ ἐκδόσεις τους καὶ συνήθως ἀπηχοῦν τίς θέσεις τῶν μελῶν τους¹⁶. Γενικά, ἡ τεχνητὴ σπερματέγχυση ἀπορρίπτεται, ὅταν

ση ὁρμονῶν γιὰ τὴ δημιουργία ὑπερ-ὄρρηξίας καὶ τὸ ὄριο τοποθετεῖται σὲ εἰδικὸ φιαλίδιο μαζί μὲ τὸ σπέρμα. Τὸ φιαλίδιο τοποθετεῖται στὴ μήτρα γιὰ διάστημα 48 ὥρῶν, ὥστε νὰ λάβει χώρα ἡ γονιμοποίηση στὸ φυσικὸ περιβάλλον τῆς μήτρας. Τὸ φιαλίδιο κατόπιν ἀποβάλλεται καὶ τὸ σχηματιζόμενο ἔμβρυο μεταφέρεται ἀπὸ μόνου του στὴ μήτρα. Ἐπιχειρεῖται ἡ ἀναπαράσταση τῆς φυσικῆς γονιμοποίησης στὴν προσπάθεια νὰ καμφοῦν οἱ ἠθικὲς ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ἐργαστηριακὴ ἀναπαραγωγή.

14. Πρβλ., Fr. John Breck, «Bioethical Dilemmas and Orthodoxy», *Syndesmos News*, Vol XII, No 2, 1998: Ὁ πατὴρ Ἰωάννης χαρακτηριστικὰ σημειώνει: «*Orthodoxy does not have the same «natural law» approach to the matter as does the Roman Catholic Church*».

15. Στὴν παράγραφο 2378 καὶ 2270 γίνεται λόγος γιὰ τὸ σεβασμὸ τοῦ ἐμβρύου ἀπὸ τὴ σύλληψη, ὅμως πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται ἡ ἀποθήκευση, ἡ κατάψυξη καὶ ἡ καταστροφή τῶν ὑπεράριθμων ἐμβρύων.

16. Σημαντικὴ προσπάθεια γιὰ τὴ μορφοποίηση ἀπόψεων στὰ βιοηθικὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ πηγὴ γιὰ τίς ἀπόψεις τῶν Λουθηρανῶν ἀποτελεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ Vigo Mortensen, *Life and Death*, Geneva 1995, (WCC) ἀπὸ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖ, μὲ τὴ μορφὴ ἐπιστολῶν, γίνεται ἡ προσπάθεια νὰ δοθοῦν ἀπαντή-

έφαρμόζεται σέ άνύπανδρα άτομα και, συνεπώς, καταδικάζεται και ή δανεική μητρότητα, αφού προϋποθέτει τήν κυοφορία από γυναίκα εκτός του γάμου.

Οί Προτεστάντες τής Ίρλανδίας, με έκθεσή τους τò 1985 άπορρίπτουν τήν ύποκατάστατη μητρότητα¹⁷, ενώ ή έκθεση τής πρώην ένωμένης Πρεσβυτεριανής εκκλησίας (ΗΠΑ) και ή έκθεση τών Λουθηρανών τής Αυστραλίας του 1987 άποδέχονται μόνο τήν όμολογη τεχνητή σπερματέγχυση στα πλαίσια του γάμου. Οί Εύαγγελικοί τής Γερμανίας εμφανίζουν πιό άυστηρή θέση, αφού αντιτίθενται σέ όλα τά είδη τής ύποβοηθούμενης άναπαραγωγής, θεωρώντας ότι έτσι διασπᾶται ή οικογενειακή σειρά, καθώς τά παιδιά πρέπει νά γεννιῶνται από τούς φυσικούς τους γονείς. Θεωρείται ότι ή παράκαμψη αυτή θά είχε άρνητικές ψυχοσωματικές συνέπειες και επιπλοκές¹⁸.

Οί Προτεστάντες δέν παρουσιάζουν ξεκάθαρη θέση για τήν έξωσωματική γονιμοποίηση, άν και εμφανίζονται με διαλλακτικότερες άπόψεις σέ σχέση με τούς Ρωμαιοκαθολικούς, όταν πρόκειται για τήν όμολογη έξωσωματική γονιμοποίηση. Η άπόρριψη τής έξωσωματικής γονιμοποίησης από τούς Ρωμαιοκαθολικούς βασίζεται στην καταστράτηγηση του φυσικού νόμου άναπαραγωγής, καθώς ή εργαστηριακή διαδικασία παραμερίζει τή συζυγική επαφή. "Όμως, τέτοιου είδους διλήμματα δέν εμφανίζονται στους Προτεστάντες, που ρίχνουν τò βάρος τών προσπαθειών τους στο σεβασμό τών έμβρύων και καταδικάζουν τόν πειραματισμό σ' αυτά.

Τέλος, αξίζει νά σημειωθεί ότι εμφανίζονται θεολογικές άπόψεις για τò ανθρώπινο έμβρυο από προτεσταντικές όμολογίες, που καθορίζουν τή στάση τών εκκλησιών αυτών για τήν ύποβοηθούμενη άναπα-

σεις και στα θέματα τής ύποβοηθούμενης άναπαραγωγής, οί όποιες εφάπτονται σέ όσα αναφέρονται για τούς Προτεστάντες.

17. Church of Ireland, *The report of the Role of the Church Committee* (1985). Στο κείμενο αυτό άπορρίπτεται ή δανεική μητρότητα και τίθεται ένα περιθώριο 14 ήμερών μετά τή γονιμοποίηση, ως ή μέγιστη ήλικία άνάπτυξης του έμβρύου εργαστηριακά, Mark Elligsen, μν. έργ., σελ. 302.

18. Evangelische Kirche in Deutschland, *Zur Achtung vor dem Leben* (1987). Το κείμενο συμβουλεύει κατά τής τεχνητής σπερματέγχυσης και ιδιαίτερα κατά τής ετερόλογης. Αντιτίθεται στη δανεική μητρότητα και καταδικάζει τόν πειραματισμό επί τών έμβρύων για έρευνα. Το έπιχείρημα για τήν άπόρριψη τής δανεικής μητρότητας συνδέεται με τò ενδιαφέρον για τήν εϋημερία του παιδιού, ό.π., σελ. 304.

ραγωγή, ὅσο καὶ γιὰ τὸν πειραματισμὸ καὶ τὴν ἔρευνα στὰ ἀνθρώπινα ἔμβρυα. Παρατηρεῖται, λοιπόν, ἐπηρεασμὸς τῶν θεολόγων ἀπὸ ἱατρικὲς ἀντιλήψεις ποὺ δὲν ἀναγνωρίζουν στὸ ἔμβρυο τὰ δικαίωματα καὶ τὸ σεβασμὸ τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου στὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀνάπτυξής του.

Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἐξάγεται ἀπὸ ἐπίσημα κείμενα τῶν Μεθοδιστῶν καὶ τῶν Λουθηρανῶν, στὰ ὁποῖα γίνεται ἀποδεκτὴ ἡ ἔκτρωση, ὅταν κινδυνεύει ἡ ζωὴ τῆς μητέρας ἢ ὅταν οἱ γονεῖς δὲν μποροῦν νὰ ἀντέξουν τὸ βᾶρος τῆς ἀνατροφῆς τοῦ βρέφους ποὺ θὰ γεννηθεῖ. Γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἀγέννητο ἔμβρυο ὡς μὴ ἀπόλυτη ἀνθρώπινη ὕπαρξη καὶ δίνεται ὁ ὅρος γιὰ τὴν ὀργανικὴ ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς¹⁹.

Ἐπιπρόσθετα, ὁ Λουθηρανὸς καθηγητῆς R. Cole - Turner σὲ δημοσιευμένα κείμενά του, ποὺ ἀπηχοῦν τὶς ἐπίσημες ἀπόψεις τῶν Λουθηρανῶν τῆς Ἀμερικῆς, προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι τὰ ἔμβρυα ποὺ δὲν ἐμφυτεύονται στὴ μήτρα ἢ ἀποβάλλονται, δὲν ἔχουν θέση στὴ μεταφυσικὴ διάσταση τῶν ἀναστημένων σωμάτων, διότι δὲν ἀνέπτυξαν τὴν προσωπικότητά τους σὲ κοινωνικὸ καὶ προσωπικὸ ἐπίπεδο²⁰. Ἡ ἐλπίδα τῆς συμμετοχῆς στὴ νέα ἄγνωστη καὶ μυστηριακὴ κατάσταση τῆς Ἀναστάσεως θὰ ἀποτελεῖ συνέχεια τῶν παραστάσεων καὶ ἐμπειριῶν τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ θὰ ἐξελίσσει τὴν προσωπικότητά του, σύμφωνα μὲ ὅσα ἔζησε ἐδῶ στὴ γῆ. Λόγω τῆς ἔλλειψης τέτοιων ἐμπειριῶν, τὰ ἔμβρυα ποὺ δὲν ζοῦν – σύμφωνα μὲ τὸ συγγραφέα²¹– δὲν ἔχουν με-

19. Mark Ellingsen, μν. ἔργ., σελ. 87 - 101.

20. R. Cole - Turner - B. Waters, *Pastoral Genetics: Theology and Care at the Beginning of Life*, ch. 7 Human Genetics in Light of the Resurrection, Kentucky, 1997, σελ. 1 - 16. «We do not believe that embryos that fail to implant or that fetuses that abort spontaneously or are aborted, for whatever reason, will be raised as the full persons they might have become, as if they possessed within them an essential nature or soul whose development was thwarted, wheter for natural or technological reasons... Our soul or the core of our personhood is the result of our having lived, the result of relationships, choices, and environmental interactionz».

21. ὁ.π., «When we hope for resurrection, we hope for this identity in development to be continued, as it were, under circumstances wholly mysterious to us now, but with enough continuity so that we will remember then who we are now and live as the persons that we have become now. This is almost entirely meaningless and impossible when we apply it to the fetus, much less to the embryo or the pre-embryo that is not implanted... they have not get entered into personhood... they cannot be included as

τοχή στη νέα αυτή κατάσταση, λόγω έλλειψης της ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους.

Είναι προφανές ότι αγνοείται το θέλημα του Δημιουργού Θεού για την κατάσταση που θα λάβουν τα έμβρυα στη μεταφυσική τους κατάσταση²². Παράλληλα, με έμμεσο τρόπο τα έμβρυα από άμβλώσεις δεν αποτελούν, για τη συγκεκριμένη Λουθηρανική όμολογία, μάρτυρες και δεν απολαμβάνουν το σεβασμό της ανθρώπινης ύπαρξης και προσώπου. Βιβλικά χωρία φαίνεται να αγνοούνται, όπως αυτό της συνάντησης της Θεοτόκου με την Έλισάβετ, όπου το βρέφος «έσκίρτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς», και ὁ σεβασμὸς στὴν ἐξ ἄκρας συλλήψεως ζωὴ φαίνεται ὅτι ἀπουσιάζει.

3. Οἱ ἀπόψεις ἄλλων μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν

Α. Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία

Οἱ ἠθικὲς ἀπόψεις τῆς σύγχρονης ἰουδαϊκῆς θεολογίας ἀναζητοῦνται στὶς θρησκευτικὲς πηγὲς καὶ ἀρχὲς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν καινοφανῶν βιοηθικῶν προβλημάτων. Ἡ ἰουδαϊκὴ θεολογία ἀνατρέχει στὴ Βίβλο, στὴ Μισνά²³, στὸ Ταλμούδ²⁴ καὶ σὲ κοινὰ ἀποδεκτὲς θέσεις παλαιότερων σημαντικῶν ραββίνων, ὅπως γιὰ παράδειγμα τοῦ Μαΐμονιδη.

Τὰ θέματα ποὺ συνδέονται μετὰ τὴν ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή

human persons but only as a part of the physical creation that was on its way toward personhood».

22. Πρβλ., Γρηγορίου Νύσσης, Πρὸς Ἱερίον. Περὶ τῶν πρὸ ὥρας ἀναρπαζομένων νηπίων.

23. **Μισνά** (δεύτερος νόμος) εἶναι ἡ συστηματικὴ ἔκθεση τοῦ προφορικοῦ νόμου. Περιέχει συνοπτικὴ ἐρμηνεῖα τοῦ Νόμου καὶ εἶναι γραμμὴν στὴ μεταβιβλικὴ ἑβραϊκὴ γλῶσσα μετὰ πλῆθος ἀραμαϊκῶν, ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν λέξεων. Ἡ Μισνά ἀποτελεῖ συλλογὴ συζητήσεων σὲ θέματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Βλ., Δαμιανοῦ Δόικου, *Εἰσαγωγή στὴν Παλαιὰ Διαθήκη*, (Γενικὴ εἰσαγωγή) Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 158 - 159.

24. **Ταλμούδ** (διδασκαλία) εἶναι τὸ συλλογικὸ ἔργο ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὴ Μισνά καὶ τὴ Γκεμαρά.

ἐξετάζονται ἀπὸ τὴ Χαλαχά²⁵ καὶ ἀπὸ τὶς ἀντιλήψεις ποὺ περιέχονται στὴ σύγχρονη ραββινικὴ θεολογία. Τὰ ἐρωτήματα γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ ἔμβρυου ἀπὸ τὴ σύλληψη, τὸ status τοῦ πρό-εμβρύου, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα συναφῆ θέματα ἀπασχολοῦν τοὺς σύγχρονους ραββίνους.

Ἡ ἔκτρωση τοῦ ἔμβρυου, πρὶν τὴν ἀνάπτυξη τῶν σαράντα ἡμερῶν, δὲν ἀποτελεῖ κεφαλαιῶδες ἔγκλημα, ἂν καὶ ἡ πλειονότητα τῶν σύγχρονων ραββίνων τὴν θεωρεῖ ὡς παραβίαση τοῦ Νόμου. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ εἶναι καθαρὰ ραββινική²⁶.

Στὸ Ταλμούδ ἀναφέρεται ὅτι τὸ ἔμβρυο πρὸ τῶν σαράντα ἡμερῶν θεωρεῖται «ἀγνὸ νερό». Βέβαια, τὸ χρονικὸ αὐτὸ σημεῖο συμπίπτει μὲ τὸ χωρίο τῆς Ἐξόδου γιὰ τὸ ὄρατὸ καὶ τὸ μὴ ὄρατὸ ἔμβρυο. Συγκεκριμένα, στὸ χωρίο τῆς Ἐξόδου 21, 22-25 ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «*ἐὰν δὲ μάχωνται δύο ἄνδρες καὶ πατάξωσιν γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσα, καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, ἐπιζήμιον ζημιωθήσεται ... ἐὰν δὲ ἐξεικονισμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ...*». Τὸ κείμενο μιᾶ γιὰ **ἐξεικονισμένο** καὶ μὴ **ἐξεικονισμένο** ἔμβρυο, ἐννοώντας τὴν ὄρατὴ διαμόρφωση τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἢ μὴ, χωρὶς νὰ ὀρίζει πάντως ἀκριβῆς χρονικὸ σημεῖο ἀπὸ τὴ σύλληψη. Ὁ φόνος ἐξεικονισμένου ἔμβρυου συνεπάγεται φόνο γιὰ τὸν ἀρχαῖο Ἰσραὴλ καὶ τοῦ ἀνεξεικονισμένου ἀπαιτεῖ μία μικρὴ ἀποζημίωση ποὺ ἀποδίδεται στὸν πατέρα τῆς οἰκογενείας.

Ἄρκετοὶ ραββίνοι ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ προ-ἔμβρυο δὲν ἔχει προσωπικότητα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ «πιθανὴ ζωὴ» καὶ καθὼς βρῖσκεται ἐκτὸς τῆς μήτρας δὲν ἀπολαμβάνει ὅσα τὸ ἔμβρυο ποὺ ἤδη κυοφορεῖται καὶ εἶναι ἐμφυτευμένο στὴ μήτρα. Συνεπῶς, ἡ ἰατρικὴ διαπίστωση γενετικῆς ἀνωμαλίας πρὶν τὴν ἀνάπτυξη τῶν σαράντα ἡμερῶν, καθιστᾷ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἔμβρυου ἐπιτρεπτή.

Στὴ Χαλαχά ἡ φυσικὴ συζυγικὴ συνουσία δὲν θεωρεῖται τὸ ἀπόλυτο κριτήριο γιὰ τὴν ἐντολὴ τῆς ἀναπαραγωγῆς. Συνεπῶς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τῆς ἀναπαραγωγῆς, εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ ξεπερνῶνται οἱ φυσικὲς διαδικασίες ἀναπαραγωγῆς μὲ τὴν ὁμολογὴ ἑξωσωματικῆς γονι-

25. **Χαλαχά** (κανόνας ζωῆς) εἶναι ἡ διατύπωση κανόνα νομικοῦ χαρακτήρα, ποὺ ἀφορᾷ στὸν τελετουργικὸ, πολιτικὸ, καὶ ποινικὸ νόμο, δηλαδὴ σὲ κάθε τι ποὺ ρυθμίζει τὴ ζωὴ τῶν Ἰουδαίων, ὁ σύγχρονος ἰουδαϊκὸς νόμος καὶ ἠθικὴ.

26. Breitowitz Yitzchok Rabbi, «The Preembryo in Halacha» in Jewish Law, Articles examining Halacha, Jewish Issues and Secular Law.

μοποίηση. Στην κριτική που άσκειται στην όδηγία τῶν Καθολικῶν,²⁷ παρατηρεῖται διαφοροποίηση στην ἄποψη ὅτι ἡ σύλληψη θὰ πρέπει νὰ συμβαίνει μὲ τὴν ἀμοιβαία συνουσία τῶν συζύγων, καθὼς αὐτοὶ συνεργάζονται ὡς ὑπηρετές στὸ ἔργο τοῦ Δημιουργοῦ. Αὐτό, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι στὴ Χαλαχὰ υἱοθετοῦνται ὅλες οἱ μορφές τῶν μεθόδων τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς. Ἡ δωρεὰ σπέρματος, γιὰ παράδειγμα, δὲν ἀποτελεῖ ἀποδεκτὴ πράξη ἀπὸ ἀρκετοὺς ραββίνους καὶ ἡ ἰατρικὴ ἐπέμβαση στὴ διαδικασία ἐξετάζεται μὲ ἐπιφύλαξη, καθὼς δὲν ὑπόκειται στὴ γνώση τοῦ ζεύγους ἢ πραγματικὴ χρήση τοῦ σπέρματος τοῦ συζύγου ἢ κάποιου ἄλλου δότη.

Στὴ χαλαχικὴ φιλολογία ἡ ὁμολογία σπερματέγχυση εἶναι γενικὰ ἀποδεκτὴ, καθὼς ἐκπληρώνει τὴν ἐντολὴ τοῦ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος γίνεται ἀποδεκτὴ καὶ ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση. Ἀξιοσημείωτη διαφοροποίηση σημειώνεται ἀπὸ τὸν Ραββίνο Eliezer Waldenberg, ὁ ὁποῖος ἀπορρίπτει τὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: α) ἀντίθετα μὲ τὴν ὁμολογία σπερματέγχυση, κατὰ τὴν ὁποία τὸ σπέρμα τοποθετεῖται στὴ μήτρα, στὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση μεταφέρονται μόνο τὰ γονιμοποιημένα ὠάρια, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο σπέρμα καταστρέφεται, β) δὲν πραγματοποιεῖται ἡ ἐντολὴ τῆς ἀναπαραγωγῆς, διότι ἡ γονιμοποίηση συμβαίνει ἐκτὸς μήτρας, γ) δὲν ὑπάρχει μητρικὴ ἢ πατρικὴ σχέση μὲ τὸ κῆμα στὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση. Μὲ τις παραπάνω ἀπόψεις ὁμως δὲν συνάδει ἡ πλειοψηφία τῶν συγχρόνων ραββίνων, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ὅποιος δίνει τὸ σπέρμα ἢ τὸ ὠαρίο του στὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση ἔχει γονικὴ σχέση μὲ τὸ κῆμα. Ἐπίσης, εἶναι ἐπιτρεπτὴ ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση, ὅταν ἐφαρμόζεται σὲ ἄτεκνα ζεῦγη μὲ σκοπὸ τὴν ἀναπαραγωγή, ἐκπληρώνοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν ἐντολὴ τοῦ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» μὲ τεχνητὸ τρόπο.

Πὰ τὸ θέμα τῆς καταστροφῆς τῶν ὑπεραριθμῶν περισσευόντων ἐμβρύων ἀπὸ τὴ δημιουργία τους ἐξωσωματικά, ἡ πλειοψηφία τῶν ραββίνων προτείνει νὰ ἐμφυτεύονται στὴ μήτρα ὅσα ἀκριβῶς γονιμοποιοῦνται. Σαφῶς διακινδυνεύεται ἡ ἐγκυμοσύνη, καθὼς ἡ ἐμβρυομεταφορὰ ἔξι καὶ ἑπτὰ ἐμβρύων, καθιστᾷ μία τέτοια διαδικασία ἐπι-

27. «Congregation for the Doctrine and of the Faith, *Instruction on respect for Human Life in Its Origin and on the Dignity of Procreation* (1987)», II, 1, 5, Int. 4. Roman Catholic Church, Vatican Press 1987.

σφαλῆ. Συνεπῶς, δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ὠληψία περισσοτέρων ἀπὸ τέσσερα, παρόλο ποὺ μὲ τὴν κρυοσυντήρηση τῶν ἐμβρύων ἡ ἀποψη αὐτὴ καθίσταται πλέον συζητήσιμη γιὰ τὴ ραββινικὴ θεολογία.

Ἡ ἀπαγόρευση τῆς λήψης σπέρματος ἀπὸ τὸν ἄνδρα μέσω ἀναντισμοῦ ὀδηγεῖ ἀρκετοὺς ραββίνους νὰ συμβουλευοῦν ἀρχικά γιὰ τὴν ἐξ ὀλοκλήρου ἐξέταση τῆς γυναίκας σὲ περίπτωση ἀτεκνίας καὶ κατόπιν τὴν ἐξέταση τοῦ ἄνδρα, ἀφοῦ στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν λαμβάνονται ὠάρια ἀπὸ τὴ σύζυγο.

Ὅταν αὐτὸ δὲν εἶναι ἐφικτό, γίνεται ἀνεκτὴ ἡ λήψη σπέρματος ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Μάλιστα, ὁ ραββίνος Jakobits Y.,²⁸ ἱεραρχεῖ τὶς προτιμότερες μεθόδους συλλογῆς σπέρματος ἀπὸ τὸ σύζυγο εἴτε γιὰ ἐξέταση εἴτε γιὰ σπερματέγχυση. Ἀρχικά, προτιμᾶται μετὰ ἀπὸ φυσικὴ συνουσία ἢ συλλογὴ σπέρματος ἀπὸ τὴν μήτρα τῆς συζύγου. Κατόπιν, μὲ διακεκομμένη συνουσία (coitus interruptus) ἢ μὲ τὴ συλλογὴ σὲ προφυλακτικὸ. Καὶ τέλος, εἶναι ἐπιτρεπτὸ στὸν ἰατρὸ νὰ λάβει τὸ σπέρμα ἀπὸ ἐρεθισμό τοῦ νεύρου μὲ μηχανικὴ ὑποστήριξη.

Στὴν Χαλαχὰ ἀπαγορεύεται νὰ δημιουργηθεῖ νόμιμη γονικὴ σχέση μεταξὺ μὴ σχετιζομένων προσώπων, συνεπῶς δὲν ἐπιτρέπεται ἡ χρῆση τοῦ κρυοσυντηρημένου σπέρματος μετὰ τὸ θάνατο τοῦ γονέα, ἂν καὶ πρόκειται γιὰ ὁμόλογη γονιμοποίηση.

Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ἡ ὑπάρχουσα νομοθεσία τοῦ Ἰσραὴλ γιὰ τὴ δανεικὴ μητρότητα, καθὼς οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς μεθόδου θεωροῦν τὴ βιβλικὴ διήγηση τῆς Σάρρας καὶ τῆς Ἄγαρ ὡς θεολογικὴ κατοχύρωση τῆς δανεικῆς μητρότητας. Ἡ νομοθεσία προβλέπει ὅτι τὸ σπέρμα θὰ προέρχεται ὑποχρεωτικὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὸ σύζυγο, ἐνῶ τὸ ὠάριο δὲν θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ δανεικὴ μητέρα, δηλαδὴ ἐπιτρέπεται ἡ ὁμόλογη ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση. Δανεικὲς μητέρες μποροῦν νὰ γίνονται μόνο ἀνύπανδρες Ἰσραηλίτισσες καὶ οἱ γονεῖς, σὲ μία ἐβδομάδα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ, πρέπει νὰ ἀπαιτήσουν τὴ μεταφορὰ πατρότητας μὲ υἰοθεσία. Ἄν καὶ οἱ γαμέτες ἀνήκουν στοὺς βιολογικοὺς καὶ κοινωνικοὺς γονεῖς, ἡ δανεικὴ μητέρα ἐπιτρέπεται νὰ αἰτηθεῖ σὲ δικαστήριον νὰ κρατήσῃ τὸ νεογέννητο παιδί.²⁹

28. Jakobovits Y., «Male infertility: halakhic issues», In Grazi RV, ed.: *Be fruitful and multiply: fertility therapy and the Jewish tradition*. Jerusalem: *Genesis Jerusalem Press*, 1994, σελ. 55 - 78.

29. Fishman Rachele, «Surrogate motherhood becomes legal in Israel», *The Lancet*, Vol. 347, March 16, 1996, σελ. 756.

Συμπερασματικά, από τη μελέτη των παραπάνω απόψεων δίνεται η έντύπωση της τυπικής προσκόλλησης των σύγχρονων Ιουδαίων ραββίνων και θεολόγων στην έρμηνεία τήρησης των εντολών που ύπαγορεύονται από Βιβλικά ή Ταλμουδικά χωρία παρά σε μία ρεαλιστική προσέγγιση ή όποια βασίζεται σε γενικότερες αρχές της Ιουδαϊκής θεολογίας. Συνεπώς, οί διαφωνίες στη θεώρηση των μεθόδων της ύποβοηθούμενης αναπαραγωγής στηρίζονται περισσότερο στη διαφοροποίηση της έρμηνευτικής προσέγγισης του Νόμου και λιγότερο στο καθ' αυτό σχολιασμό των μεθόδων της ύποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Β. Ή Μουσουλμανική θρησκεία

Το Κοράνιο αποτελεί τη βάση της μουσουλμανικής θρησκείας και συνεπώς οί αναφορές των σύγχρονων μουσουλμάνων θεολόγων λαμβάνονται από σχετικά κεφάλαια (σούρες) και χωρία, που τονίζουν την ιερότητα της ανθρώπινης ζωής έξ άκρας συλλήψεως. Είναι γνωστό ότι ο μουσουλμανισμός, ως μετεγενέστερη χρονικά θρησκεία από τον Ιουδαϊσμό και τον Χριστιανισμό, έχει δανειστεί και συμπεριλάβει στη διδασκαλία του απόψεις που συναντώνται, τόσο στη Χριστιανική, όσο και στην Ιουδαϊκή διδασκαλία.

Η ανθρώπινη ζωή θεωρείται ως δώρο Θεού, έχει την αρχή της στη στιγμή της σύλληψης και δέν αφαιρείται παρά μόνο με τη βούληση του Θεού. Το έμβρυο είναι ζωντανό από το πρώτο του κύτταρο, αρχίζοντας το σχηματισμό του την τέταρτη εβδομάδα και την κίνησή του τον τέταρτο μήνα. Σύμφωνα με τη χαδδιδική παράδοση, ό άγγελος έπισκέπτεται το έμβρυο την ένατοστή είκοστή ήμέρα (4ος μήνας) και έμφυτεύει το πνεύμα σ αυτό. Αυτό συμπίπτει με την αρχή των κινήσεων του έμβριου.

Στη Σούρα 39:6 αναφέρεται ή δημιουργία του έμβριου στη μήτρα της γυναίκας: «(Ο Θεός) σε δημιουργεί στίς μήτρες των μητέρων σου σε στάδια, το ένα μετά το άλλο, σε τρία πέπλα σκοταδιού»³⁰.

30. Moore L. Keith, «A scientist's interpretation of references to Embryology in the Qur'an», *The Journal of the Islamic Medical Association*, Vol. 18, Jan-Jun 1986, 15 - 16.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου ἀπηχέι τις ἀπόψεις καὶ γνώσεις τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴν ἐμβρυολογία, ἐνῶ ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ Θεὸς ἀποφασίζει γιὰ τὸ ποιά ἔμβρυα θὰ παραμείνουν στὴ μήτρα;

«Σούρα 22:5. Καὶ εἴμαστε ἡ αἰτία γιὰ τὸ ποιὸν θὰ ἀφήσουμε στὶς μητρες, γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ μέχρι τὸ τέλος»³¹.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου ἐπίσης ἀναφέρεται στὴ βούληση τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ ποιὸ ἔμβρυο θὰ γίνει ἀγόρι καὶ ποιὸ κορίτσι.

Ἡ ἔκτρωση τοῦ ὄρατοῦ ἐμβρύου ἀποτελεῖ φόνο, ἐκτὸς ἐὰν αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ζωῆς τῆς μητέρας του³², παρόλο πὺν ἡ ζωὴ θεωρεῖται ὅτι ξεκινᾷ ἐξ ἄκρας συλλήψεως.

Ὁ γάμος στὸ Ἰσλάμ θεωρεῖται ἱερὴ συμφωνία, ἓνα δῶρο Θεοῦ, γιὰ τὴ σωματικὴ εὐχαρίστηση τῶν συζύγων καὶ τὴ διαιώνιση τοῦ εἶδους. Ὁ Μωάμεθ τόνισε γιὰ τὸ γάμο: «Ὁ γάμος εἶναι ἡ παράδοσή μου. Ὅποιος ἀπορρίπτει τὴν παράδοσή μου δὲν ἔχει θέση μαζί μου». Ὁ προφήτης τοῦ Ἰσλάμ περιέγραψε τὸ γάμο ὡς τὸ μισὸ τῆς θρησκείας πὺν ἴδρυσε, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο εἶναι ὁ φόβος Θεοῦ. Συνεπῶς, ἡ προσβολὴ τῆς ἱερᾶς συμφωνίας τοῦ γάμου μὲ τὴν βιο-ιατρικὴ τεχνολογία ἀποτελεῖ ἀθέτηση τοῦ ἰσλαμικοῦ νόμου.

Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι στὶς περιπτώσεις στειρῶν ζευγαριῶν μουσουλμάνοι θεολόγοι παραπέμπουν στοὺς ἄτεκνους προφήτες Ζαχαρία καὶ Ἄβραάμ (Σούρα 19: 2-7 καὶ 21:89-90), προβάλλοντας τὴν ἄποψη ὅτι ἡ πατρότητα θὰ πρέπει νὰ ἀναζητεῖται μὲ νόμιμο τρόπο καὶ νὰ ἀναγνωρίζεται ὅτι μόνο ὁ Θεὸς τὴν ἐλέγχει:

«Σούρα 42: 49-50, Στὸν Ἀλλάχ ἀνήκει ἡ ἐξουσία τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Αὐτὸς δημιουργεῖ ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, αὐτὸς παρέχει τὴ γυναῖκα σ' ὅποιον θέλει καὶ παρέχει τὸν ἄνδρα σ' ὅποια ἐπιθυμεῖ».

Τὰ ἐρωτήματα πὺν ἐγείρονται ἀπὸ τὴν ἰσλαμικὴ θεολογικὴ θεώρηση γιὰ τὴν ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή εἶναι τὰ ἐξῆς:

– Ὁ γάμος παραμένει ἡ νόμιμη συμφωνία μεταξὺ τοῦ ἀνδρα καὶ τῆς γυναίκας, ἀποτελεῖ ἱερὸ συμβόλαιο μεταξὺ τῶν δύο καὶ ὁ Θεὸς συνεχίζει νὰ μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ;

– Τὸ παιδὶ θεωρεῖται ὅτι γεννιέται μέσα στὸ γάμο ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ;

– Στὴν περίπτωση τοῦ δανεικοῦ πατέρα (ἐν. ἑτερόλογη γονιμοποίη-

31. ὁ.π.

32. Athar Shahid, «Islamic Perspective in Medical Ethics» in *Islamic Medicine*.

ση), ποιός είναι ο πραγματικός πατέρας και το παιδί έχει το δικαίωμα να τον γνωρίζει;

– Στη δανεική μητέρα, ποιά είναι η αληθινή μητέρα, αυτής της οποίας χρησιμοποιείται το ωάριο ή της άλλης ή οποία επιτρέπει να χρησιμοποιηθεί η μήτρα της;

– Επιτρέπεται το νοίκιασμα της μήτρας για το σκοπό αυτό;

– Μια γυναίκα παντρεμένη ή ελεύθερη μπορεί με τεχνητό τρόπο κάθε μήνα να έχει παιδί, εάν επιτρέπει να γονιμοποιείται το ωάριο της με διαφορετικό κάθε φορά σπέρμα και να μεταφέρεται σε ένοικιαζόμενη μήτρα;

‘Ωστόσο, η ιατρική τεχνική υποβοήθησης της αναπαραγωγής επιτρέπεται, όταν εφαρμόζεται στο νόμιμο ζευγος και σέβεται τους συζύγους. Συνεπώς, η όμολογη τεχνητή σπερματέγχυση και η όμολογη έξωσωματική γονιμοποίηση επιτρέπονται.

‘Αντίθετα, η δανεική μητρότητα δεν είναι αποδεκτή για δύο κυρίως λόγους: α) για το ποιά είναι η πραγματική μητέρα στη δανεική μητρότητα και β) προκύπτει το ερώτημα της καταγωγής, έννοιας σημαντικής για τους λαούς που ασπάζονται το ‘Ισλάμ:

«Σούρα 58:2. Καμιά δεν μπορεί να είναι η μητέρα τους, εκτός από εκείνες που γεννοῦν».

Συμπερασματικά, η ισλαμική θεώρηση του γάμου, της τεκνογονίας αλλά και της έμβρυολογίας δεν φαίνεται να εμποδίζει την εφαρμογή της όμολογης τεχνητής σπερματέγχυσης και έξωσωματικής γονιμοποίησης στους άτεκνους συζύγους. Από τη μελέτη των σχετικών κειμένων, τὰ διλήμματα επικεντρώνονται στην ανθρώπινη ιατρική επέμβαση σε χώρους και θεσμούς παραδοσιακούς, όπως η αναπαραγωγή στο γάμο, και συνδέονται με την εφαρμογή του ισλαμικού νόμου και την ανάπτυξη ιατρικής δεοντολογίας και ήθικης.

Βιβλιογραφία

Α. Κείμενα

1. «*A Statement from the New Zealand Catholic Bishops on the Morality of In Vitro Fertilization (1984)*», New Zealand Catholic Church Bishops.

2. «Catechism of the Catholic Church», 1994, *Article 6, The Sixth Commandment III. The Love of Husband and Wife, The gift of a child,*

παράγραφοι 2373 - 2379, ἀγγλικὴ μετάφραση γιὰ τὶς ΗΠΑ, USA Catholic Conference, 1994.

3. «Congregation for the Doctrine and of the Faith, *Instruction on respect for Human Life in Its Origin and on the Dignity of Procreation (1987)*», II, I 1, 5, Int. 4 Roman Catholic Church, Vatican Press 1987.

4. «*Dangers of Genetic Manipulation*», Address by Pope John Paul II, to members of the World Medical Association, (October 29, 1983).

5. «*Humanae Vitae 12 (1968)*».

6. The Holy Quran: Translated by A. Yusuf Ali, Published by Amana Corp, Washington, DC.

7. «*The report of the Role of the Church Committee (1985)*», Church of Ireland.

8. «*Zur Achtung vor dem Leben (1987)*», Evangelische Kirche in Deutschland.

B. Δημοσιεύσεις - Μονογραφίες

1. Athar Shahid, «Islamic Perspective In Medical Ethics» in *Islamic Medicine*.

2. Bakshi - Doron E., «A serious question regarding storing [cryopreserved] sperm in order to be able to fulfill [the religious obligation of] procreation» *Assia* 11(4) (no. 44): 34 - 39, 1988.

3. Breck John Fr., «Bioethical Dilemmas and Orthodoxy», *Syndesmos News*, Vol. XII, No. 2, 1998.

4. Breitowitz Yitzchok Rabbi, «The Preembryo in Halacha» in *Jewish Law*, Articles examining Halacha, Jewish Issues and Secular Law.

5. Cataldo Peter J., «Reproductive Technologies, Ethical Analysis, A Defense of Gift in Outline», *Ethics & Medics*, Vol. 21, No 1, January 1996.

6. Dans P., «Reproductive technology: drawing the line», *Obstet Gynecol* 79: 191 - 5, 1992.

7. Ellingsen Mark, *The Cutting Edge*, Geneva 1993.

8. Fishman Rachele, «Surrogate motherhood becomes legal in Israel», *The Lancet*, Vol. 347, March 16, 1996.

9. Gaveebo Hassan «An Islamic Code of Medical Ethics», *Journal of Islamic Medical Association*, Vol. 20, 1988, 21 - 24.

10. Grazi RV, Wolowelsky J.B., «Donor Gametes for Assisted Reproduction in Contemporary Jewish Law and Ethics», *Assisted Reproduction Reviews* 2(3): 154 - 160, 1992.

11. Grazi RV, Wolowelsky J.B., «Preimplantation sex selection and

genetic screening in contemporary Jewish law and ethics», *J Asst Reproduc Genetics* 9(4): 318 - 322, 1992.

12. Grazi RV, Wolowelsky J.B., «Homologous Artificial Insemination (AIR) and Gamete Intrafallopian Transfer (GIFT) in Roman Catholicism and Halakhic Judaism», *Int J Fertil* 38(2): 75-78, 1993.

13. Grazi R.V. Wolowesky J.B. «The Use of Cryopreserved Sperm and Pre-embryos In Contemporary Jewish Law and Ethics, in *Jewish Law*, Articles examining Halacha, Jewish Issues and Secular Law.

14. Jakobovits Y., «Male infertility: halakhic issues», In Grazi RV, ed.: *Be fruitful and multiply: fertility therapy and the Jewish tradition*. Jerusalem: *Genesis Jerusalem Press*, 1994, 55 - 78.

15. Jakobovits J., «Brain death and heart transplants: the Israeli chief rabbinate's directives», *Tradition* 24(4): 1- 14, 1989.

16. Kurtstag M., «Regarding Cryopressing sperm in order to fulfill the religious obligation of procreation» *Assia* 13(3 - 4) (nos. 51-52): 75 - 79, 1992.

17. Moore L. Keith, «A scientist's Interpretation of references to Embryology in the Qur'an», *The Journal of the Islamic Medical Association*, Vol. 18, Jan - Jun 1986, 15 - 16.

18. Mortensen Vigo, *Life and Death*, Geneva 1995, (WCC).

19. Turner R. Cole - B. Waters, *Pastoral Genetics: Theology and Care at the Beginning of Life*, ch. 7 Human Genetics in Light of the Resurrection, Kentucky 1997.

20. Rahman Abdul et al., «Islamic Code of Medical Professional Ethics» in *Islamic Medicine*.

21. Yisraeli Sh., «Paternity in [cases of] artificial insemination», *Torah shebe-al peh*, 33: 41 - 46, 1993.

22. Φανάρα Βασιλείου, «Επηρεάζεται ή όρθόδοξη θεολογική σκέψη από τις έτερόδοξες θέσεις και απόψεις για τó θέμα τής ιατρικά ύποβοηθούμενης ανθρώπινης αναπαραγωγής;», περ. *Σύναξη*, τεύχος 68, Όκτώβριος - Δεκέμβριος 1998, Άθήνα, σελ. 53 - 58.

23. Φανάρα Βασιλείου, *Ύποβοηθούμενη Άναπαραγωγή, Ηθικοκοινωνική προσέγγιση*, έκδ. Τò Παλίμψηστον, Θεσσαλονίκη 2000.